CULTURAL ASSOCIATIONS FROM TIMISOARA DURING THE END OF XIXTH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY. SOCIAL IMPLICATIONS

Alin Cristian SCRIDON
West University of Timişoara

Abstract: Cultural actions were plenty in numbers and of good quality during the 1867-1918 period. They were organized by Gatherings and Associations of tens maybe sometimes hundreds of people with cultural concerns. From the middle of the XIXth century they will imprint a mass character to the cultural act, through the orientation or allurement to large social categories. The will have a special significance in pinpointing the cultural movement of Timisoara and the continuity of a distinct cultural profile. The living proof is inserted in the Order of organization of different Reunions and Associations (Romanian, german, Hungarian, etc.) housed by the National archive of county department – Timisoara.

Keywords: Timisoara, Cultural associations, National archive, Theology, Talmud.

Acţiunile cu caracter cultural au fost foarte numeroase în perioada 1867-1918 şi de bună calitate. Au fost organizate de Asociaţii şi Reuniuni, care cuprindeau zeci, poate uneori sute de persoane cu preocupări culturale. De la mijlocul veacului al XIX-lea, ele vor imprima actului cultural un caracter de masă, prin atragerea sau orientarea spre largi categorii sociale. Vor avea o însemnătate deosebită în afirmarea mişcării culturale timişorene şi în conturarea unui profil distinct al fenomenului cultural din Timişoara. Dovada vie a fenomenului este inserat în *Statutele de organizare* a diferitelor Asociaţii şi Reuniuni (române, germane, maghiare etc), găzduite de *Direcţia Judeţeană a Arhivei Naţionale – Timişoara*.

a) Societatea pentru promovarea literaturii maghiare – Arany János (de limbă maghiară)

Un rol important în viaţa literară maghiară la începutul secolului al XX-lea în oraşul Timişoara l-a avut importanta societate „Arany Janos”[1]. Înfiinţarea societăţii a fost precedată de numeroase demersuri făcute în acest sens[2]. Intenţia fondării unei societăţi beletristice care să coaguleze în jurul ei activitatea literară din comitatul Timiş, apare ca o firească „necesitate a unei idei nutrită demult, pusă în slujba îngrijirii şi a servirii literaturii naţionale”[3], afirma primarul oraşului, dr. Telbisz Károly cu ocazia ceremoniei de deschidere a societăţii din 10 ianuarie 1904. Această idee nu este nouă, existând numeroase demersuri şi apeluri anterioare întreprinse de intelectualitatea maghiară timişoreană. Redactorul Áldor Imre – un critic literar – abordează această temă pentru prima oară la sfârşitul anilor 1870 în ziarul *Délmagyarországi*. Este urmat de Czirbusz Géza – cadru didactic la Universitatea din Budapesta şi Mártonffy Márton (inspector şcolar).

[1] Direcţia Judeţeană a Arhivei Naţionale – Timiş (în contin. D.J.A.N.T.), Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 24/1903, f. 1.
[2] *Ibidem*.
[3] Telbisz Károly, *Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri müködése alatt elmondott beszédei*, Editura Uhrmann Henrik, Timişoara, 1910, p. 233.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

Az
„Arany János-Társaság" alapszabályai.
1.§.
A társaság czime, pecsétje és székhelye.
a.) A társaság czime: Arany János Társaság.
b.) Pecsétje: Turul madár, szájában szerkeszonával. A kép körül e szavak olvashatók: Arany János-Társaság — 1903.
c.) Székhelye: Temesvár.
2.§.
A társaság célja és eszközei.
A magyar irodalom fejlesztése és ápolása a délvidéken. E célból:
a.) irodalmi és esztetikai felolvasásokat tart;
b.) irodalmi ünnepélyeket rendez;
c.) kiadja a délmagyarországi írók jelesebb irodalmi, vagy esztetikai termékeit;
d.) esetleg szépirodalmi, művészeti és esztetikai körlönyt ad ki,
30 f
Felülbélyegzés
1903 - 1
TEMESVÁR SZ. K. VÁROS TANÁCSA.

***Prevederi cuprinse în prima pagină a Societăţii**

În urma îndemnurilor inspectorului şcolar al comitatului de Hunedoara, Dénes Karoly, publicate în *Délmagyarországi Kőzlöny* în 1902 – 1903, dr. Szentklárai Jenő şi Szabolcska Mihály (unul dintre cei mai apreciaţi scriitori moderni din Ungaria), membrii distinşi ai Academiei Maghiare din Budapesta înfiinţează societatea în octombrie 1903[4]. Cu ocazia congresului de înfiinţare se sublinează dorinţa de a transforma Timişoara într-un centru dedicat literaturii maghiare şi şi cultivării ideilor naţionale în spiritual operelor lui Arany János.[5] Societatea ia fiinţă cu 40 membrii activi, preşedinte fiind ales dr. Szentklárai Jenő (din 1909 devine preşedinte onorific), funcţia de vicepreşedinte revenindu-i lui Szabolcska Mihály (cel care preia preşedenţia societăţii în 1909), iar cea de prim-secretar lui Dénes Karoly, secretar - Mészáros Jenő, casier – Bellai József. Începând cu 11 februarie debutează cursurile literare. Statutele au fost aprobate în data de 15 octombrie 1903 şi definesc principiile de organizare[6].

Membrii societăţii au fost şi personalităţi de prestigiu din viaţa culturală, ştiinţifică şi politică a vieţii Timişoarei şi Ungariei care au imprimat un anumit caracter elitist Reuniunii, dar şi o orientare spre actul cultural autentic, valoros[7].

[4] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 24/1903, f. 4.
[5] Borovszky Samu, *Temes vármegye monografiája*, Budapesta, 1911, p. 208.
[6] D.J.A.N.T., *Timişoara, Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 24/1903, f. 4-5.
[7] I. Munteanu, Rodica Munteanu, *Timişoara. Monografie*, Editura Mirton, Timişoara, 2002, p. 426.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

***Semnăturile şi ştampilele ministerului de resort şi a noii conduceri a Societăţii (1909)**

Printre membrii onorifici s-au numărat: Appony Albert (grof), Mikszáth Kálmán, Berczik Árpád, dr. Herczeg Ferenc, Mólnar Viktór, dr. Ortvay Tivadar, dr. Telbisz Károly ş.a.m.d.

Din prevederile statutare reiese că scopurile asociaţiei erau „promovarea şi îngrijirea literaturii maghiare în Ungaria de Sud prin următoarele măsuri: organizarea de conferinţe literare şi estetice, organizarea de festivităţi literare, publicarea operelor sau lucrărilor ale celor mai de seamă scriitori din Ungaria de Sud, publicarea unui organ de presă pe teme beletristice, culturale şi estetice, menţinerea relaţiilor cu alte organizaţii de acelaşi tip (art. 1).[8]

Activitatea concretă a societăţii se rezuma la propagarea şi cultivarea cultului lui Arany János; popularizarea şi prezentarea permanentă a operelor sale unui public cât mai larg. Pe lângă acestea, societatea îşi propunea şi promovarea şi revigorarea beletristicii, gramaticii, istoriei literare, criticii literare şi articolelor de specialitate.[9] Se dorea ca societatea să aibe o activitate literară permanentă, de aceea se publicau expunerile şi lecturile citite cu ocazia seratelor literare sau publicarea lucrărilor altor scriitori din Ungaria de Sud (art. 3). Publicaţia anuală se va intitula *„Az Arany János Társaság Könyvei"* (cărţile societăţii Arany János).

Societatea *Arany János* avea şi alte activităţi[10]: publicarea de concursuri; organizarea de expoziţii artistice; premierea, după posibilităţi a lucrărilor cele mai bune etc.

În ceea ce priveşte alegerea noilor membrii, aceasta se făcea pe baza a cel puţin două propuneri ale membrilor permanenţi. Noii membrii îşi ocupau locul după ce îşi citeau lucrările în faţa auditoriului (art. 4).

Ştampila societăţii era compusă din pasărea turul, care ţine în cioc o coroană de lauri, cu inscripţia *„ Arany János Tarsasag 1903"* . Societatea îşi avea sediul în Timişoara[11].

Societatea *Arany János* avea în componenţa sa membrii de onoare, fondatori, membrii ordinari şi membrii simpatizanţi. Membrii onorifici puteau deveni persoanele care aveau merite deosebite în literatură şi erau propuşi de cel puţin doi membrii ordinari. Cetăţenii străini puteau deveni membrii onorifici doar în cazul în care au obţinut merite deosebite în

[8] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 24/1903, f. 3.
[9] Şt. Pascu, I. Zahiu, A. Ţintă, *Timişoara 700. Pagini din trecut şi de azi*, Timişoara, 1969, p. 153.
[10] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 24/1903, f. 3.
[11] *Ibidem*, f. 7.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

propagarea estetică a literaturii maghiare, însă cu acordul Ministerului de Interne (art. 6). Membrii fondatori plăteau suma de 200 de coroane în contul asociaţiei, sumă ce putea fi achitată în rate de 40 de coroane. Membrii ordinari puteau fi toţi cei care aveau activitate estetică şi literară atât în Timişoara, cât şi în provincie (art. 6). În cazul în care rămâneau locuri vacante, se alegeau noi membrii, iar pentru aceasta era nevoie de propunerea scrisă a unui membru permanent şi votul majorităţii absolute. Membrii simpatizanţi plăteau suma de 5 coroane annual.

În ceea ce priveşte alegerile, se proceda astfel: se trimitea o circulară tuturor membrilor, în care sunt îndemnaţi de preşedenţie să propună noi candidaţi. Noii membrii erau obligaţi să-şi confirme locul în decursul unui an, cu ocazia investirii ei urmând să-şi citească una din lucrările sau dizertaţiile literare, care urmează să fie publicate în revista societăţii.

La articolul 9 – sunt incluse precizări privind conducerea societăţii. Aceasta era compusă din următoarele funcţii[12]: preşedinte; vicepreşedinte; secretar; trezorier; bibliotecar; jurist. Mandatul lor dura trei ani, fiind aleşi doar pe baza votului absolut.

Statutele menţionau existenţa unei *Comisii critice*. În afara preşedintelui, mai cuprindea trei membrii. Aceştia erau aleşi din rândul membrilor sau din rândul criticilor literari. Ea era responsabilă de menţinerea nivelului înalt al publicaţiilor şi totodată de analizarea lucrărilor literare.

Alte prevederi stabileau diferite criterii privind activitatea. *Conferinţele literare* de pildă se ţineau în fiecare lună, în afară de lunile iulie, august şi septembrie, şi erau deschise publicului.

Referitor la condiţiile de organizare a unor concursuri literare (art. 13), societatea stabilea temele de concurs cu ocazia şedinţelor plenare. Aceste teme erau redactate în urma propunerilor făcute de preşedintele asociaţiei şi de comisia critică. Aceste teme erau formulate în aşa fel încât cel puţin una dintre ele să se refere la activitatea literară a lui Arany János. Lucrările de concurs reprezentau proprietatea asociaţiei şi se păstrau la arhivele asociaţiei (art. 16).

Deschiderea cursurilor literare a fost surprinsă în ziarele locale *Délmagyarországi Közlöny*[13] şi *Havi Közlöny*[14]. Importanţa acestui eveniment marcant a fost subliniat în cuvântul de deschidere de către dr. Szentklárai Jenő, preşedintele Asociaţiei şi de Szabolcska Mihály în calitate de vicepreşedinte.

În anul 1909, în ziua de 9 martie, este surprinsă una dintre activităile Asociaţiei de către organul de presă timişorean *Délmagyarországi Közlöny*[15]:

- O *Serată literară*[16] organizată de **Societatea pentru promovarea literaturii maghiare – Arany János**. Manifestarea a fost găzduită de sala festivă a şcolii confesionale maghiare din Timişoara-Iosefin. O parte din încasări urmând a fi donate comunei bisericeşti pentru *arangiamentul intern al bisericii romano-catolice.*

b) Asociaţia pentru promovarea artei teatrale maghiare din Timişoara (de limbă maghiară)

Asociaţia pentru promovarea artei teatrale maghiare din Timişoara fiinţează în anul 1890. Teatrul, alături de celelalte manifestări culturale, erau mijloacele cele mai prielnice pentru a susţine consolidarea stăpânirii maghiare. Se poate uşor observa că majoritatea Statutelor sunt a unor Asociaţii de limbă maghiară, cu toate că aşa cum reiese din statistici

[12] *Ibidem*, f. 9.
[13] Vezi *Délmagyarországi Közlöny*, Timişoara, 1904.
[14] Vezi *Havi Közlöny*, Timişoara, 1904.
[15] Vezi *Délmagyarországi Közlöny*, Timişoara, 1909.
[16] *Ibidem*, 1909, nr. 10, p. 6.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

maghiarii nu aveau un procent dominant în Banatul istoric. Se poate aprecia că unele Asociaţii pentru promovarea limbii maghiare puteau avea şi susţinere financiară de la stat. Aprecierea noastră se întemeiază pe anumite atitudini ale guvernului dominat de a marginaliza ideea de românism.[17]

La rubrica „ştiri" a cotidianului *Temesvari Szinpad*[18] găsim informaţia că „Asociaţia pentru promovarea artei teatrale maghiare din Timişoara" organizează un spectacol cu reprezentare teatrală în Fabricul Timişorii. Este prezentat şi programul[19]. După spectacol era programată *Adunarea generală a Asociaţiei* din Timişoara care a avut loc în data de 2 martie 1902 – ne spune rubrica amintită – în localul reuniunii din Fabric. Printre obiectivele întâlnirii: raportul despre starea reuniunii pe anul care trecuse – 1901; raportul bibliotecarului; raportul casierului; stabilirea bugetului şi a taxelor membrilor ş. a. m. d .

Asociaţia şi-a propus urmărirea următoarelor scopuri: promovarea şi generalizarea artei teatrale maghiare la Timişoara; sprijinirea morală şi materială a ansamblelor maghiare de teatru care satisfac pretenţiile auditoriului maghiar; trezirea interesului cetăţenilor nevorbitori de limbă maghiară faţă de teatrul maghiar; analizarea lucrărilor trimise în urma anunţării temelor de concurs către asociaţie.[20]

c) Asociaţia pentru promovarea limbii maghiare (de limbă maghiară)

Aşa cum suntem anunţaţi din titlu, principalul scop al asociaţiei era promovarea limbii maghiare[21]. Anul fiinţări este 1882. Începând cu acest an se organizau cursuri de limbă şi literatură maghiară atât pentru adulţi cât şi pentru copii. Se prevedea ajutorarea şcolilor maghiare, cât şi a grădiniţelor şi premierea acelor elevi care au merite deosebite în însuşirea limbii maghiare, ajutorarea elevilor săraci cu manuale maghiare etc.[22]

Organizararea cursurilor este detaliată în unele ziare timişorene, care ne îndemnau a studia limba şi literaura maghiară. Unul dintre aceste ziare este *Délmagyarországi Közlöny*[23], care precizează că toţi banii colectaţi vor fi alocaţi achiziţionării de cărţi în limba maghiară.

---

[17] În lucrarea regretatului mitropolit Antonie Plămădeală, *Lupta împotriva deznaţionalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar. În vremea lui Miron Romanul 1874-1898, după acte, documente şi corespondenţe*, apărută la Sibiu în anul 1986, ne-a atras atenţia scrisorile adresate de Miron Romanul (pe atunci mitropolit la Sibiu) nu numai Împăratului ci şi Ministrului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Trefort Agoston, solicitând remuneraţia pe care o avuse mitropolitul Andrei Şaguna în cuantum de 12.000 de florini (p. 34-44) şi „promisă" arhiepiscopului Sibiului oricare ar fi fost el. Ei bine, Miron Romanul nu a prea primit fonduri din partea stăpânirii şi era obligat să trăiască *aşa cum poate*. El era nemulţumit că celelalte culte aveau bani nu numai pentru cele necesare ci îşi permiteau financiar şi „luxul" de a organiza diferite manifestări culturale şi de promovare a Bisericii. Trebuie menţionat faptul că numărul credincioşilor români ortodocşi erau net superior, excluzând ideea că, „colegii" ierarhi ai mitropolitului Miron Romanul desfăşurau toate acele manifestări din fondurile proprii. Erau bine susţinuţi financiar. Această încercare de marginalizare a ortodocşilor a fost în cele din urmă în detrimentiul stăpânirii. Circulara cu numărul 2362 din 10/22 aprilie 1896 dată de mitropolitul Miron cu prilejul *sărbătoririi mileniului sosirii ungurilor în Panonia şi în Transilvania,* document de atitudine românească, ierarhul ortodox, spre deosebire de ceilalţi, este vădit împotriva acestor manifestări, subliniind că poate participa orcine, *nu însă ca reprezentanţi ai Bisericii noastre* (s.n.). Circulara a produs „valuri", fiind subiect de discuţie între Maiestatea Sa ´şi mitropolitul Greco-catolic, Victor Mihalyi (p. 153-162).

[18] Vezi *Temesvari Szinpad*, Timişoara, 1901.

[19] *Ibidem*, IX, 1902, p. 3.

[20] D.J.A.N.T., Timişoara*, Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 1/1890, f. 1.

[21] *Ibidem*, Dosar 17/1882, f. 1.

[22] *Ibidem*.

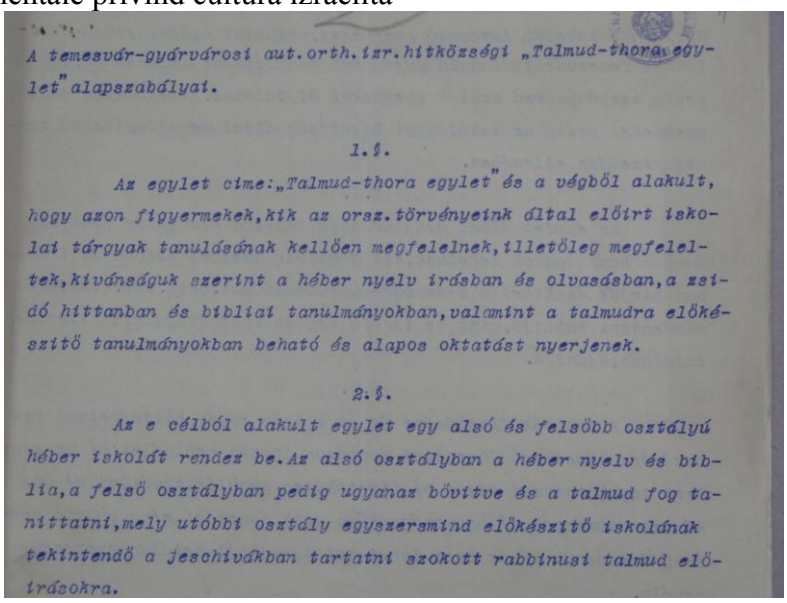
[23] *Délmagyarországi Közlöny*, Timişoara, 1900, nr. 4, p. 2.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

Toate manualele cumpărate cu acest prilej vor fi distribuite elevilor cu situaţie materială dificilă.

d) Asociaţia Talmud - Thora a comunităţii izraelite ortodoxe autonome din Timişoara – Fabric (izraelită)

Asociaţia Talmud – Thora avea scopul de a pregătii băieţi de origine izraelită (cei care au obţinut rezultate bune în materiile predate în şcoală) în citirea limbii ebraice, a religiei mozaice, în studiile biblice, precum şi în studiile pregătitoare ale Talmudului. Obiectivul urmărit era dobândirea de cunoştinţe şi formarea unui ansamblu de idei pătrunzătoare şi fundamentale privind cultura izraelită[24]

A temesvár-gyárvárosi aut.orth.izr.hitközségi „Talmud-thora egylet" alapszabályai.

1.§.

Az egylet cime:„Talmud-thora egylet" és a végből alakult, hogy azon figyermekek,kik az ors.törvényeink által előirt iskolai tárgyak tanulásának kellően megfelelnek,illetőleg megfeleltek,kivánságuk szerint a héber nyelv irásban és olvasásban,a zsidó hittanban és bibliai tanulmányokban,valamint a talmudra előkészitő tanulmányokban beható és alapos oktatást nyerjenek.

2.§.

Az e célból alakult egylet egy alsó és felsőbb osztályú héber iskolát rendez be.Az alsó osztályban a héber nyelv és biblia,a felső osztályban pedig ugyanaz bővitve és a talmud fog tanittatni,mely utóbbi osztály egyszersmind előkészitő iskolának tekintendő a jeschivákban tartatni szokott rabbinusi talmud előirásokra.

***Prevederi cuprinse în prima pagină a Societăţii**

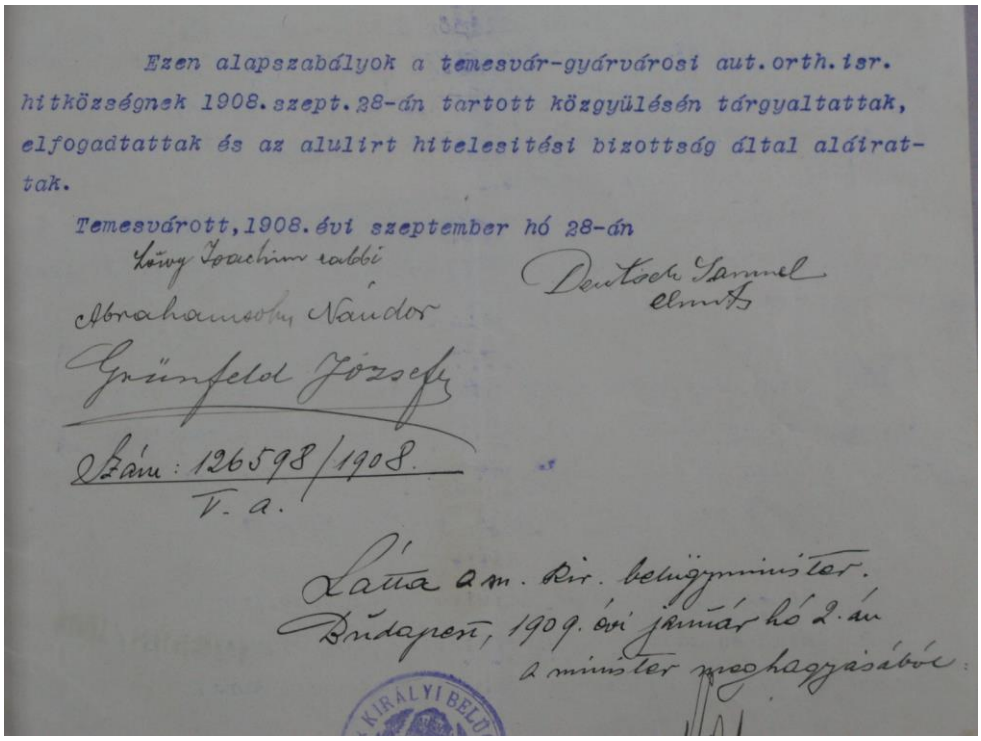
În statutele Asociaţiei, aprobate în data de 28 septembrie 1908, figurează următoarele prevederi (art. 3)[25]: să se organizeze şcoli evreieşti primare şi gimnaziale. În şcoala primară urmând a se preda limba ebraică şi biblia, iar la gimnaziu aceleaşi materii dar în mod mai complex,precum şi talmudul. Gimnaziul era considerat totodată şi şcoală pregătitoare necesară pentru cunoştinţele preliminare ale legilor rabinice predate în jeschive; cursurile organizate de Asociaţie în şcolile Talmud – Thora trebuiau structurate cu deosebită atenţie în privinţa programei şcolare, pentru ca elevii să poată satisface pretenţiile din şcolile de stat, comunale sau confesionale pe care le frecventează; nu se predau materii laice (conform dispoziţiei 20521 alministerului regal maghiar de interne din anul 1877), iar elevii sub 15 ani sunt obligaţi să frecventeze cursurile obligatorii ale şcolilor de stat; se poate înscrie în această formă de activitate orice elev de origine ebraică şi apartenent al oricărei nuanţe a religiei mozaice cu condiţia de a frecventa cursurile unei şcoli de stat, precum şi copiii din provincie. În cazul în care părinţii acestora nu beneficiază de o stare materială bună, erau scutiţi de plata taxelor de înscriere. În cazul familiilor cu posibilităţi finaciare aceaştia plăteau taxa stabilită de comisia şcolii.

Asociaţia accepta ca membru orice evreu care atesta un caracter ireproşabil[26]. Cei care plăteau suma de 100 de coroane erau automat consideraţi ca şi membrii fondatori, sumele acestea urmând a fi vărsate în *case de dobândă* sau investite în immobile. De asemenea,

[24] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 17/1908, f. 1.
[25] *Ibidem*, f. 2.
[26] *Ibidem*, f. 3-4.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

numele membrilor de excepţie era imortalizat pe plăcuţele commemorative din instituţie,iar la comemorarea decesului se ţineau ceremonii de rugăciuni pentru mântuirea sa. Funcţia preşedintelui onorific o ocupa permanent rabinul comunităţii autonome izraelite ortodoxe din Timişoara – Fabric (la acea dată Lévy Joáchim), preşedinte executiv fiind numit Deutsch Sámuel.

Ezen alapszabályok a temesvár-gyárvárosi aut. orth. isr. hitközségnek 1908. szept. 28-án tartott közgyülésén tárgyaltattak, elfogadtattak és az alulirt hitelesitési bizottság által aláirattak.

Temesvárott, 1908. évi szeptember hó 28-án

Lévy Joachim rabbi

Deutsch Sámuel elnök

Abrahamsohn Nándor

Grünfeld József

Szám: 126598/1908. V. a.

Látta a m. kir. belügyminister.

Budapest, 1909. évi január hó 2-án

a miniszter megbizásából:

***Semnăturile şi ştampilele ministerului de resort şi a preşedinţilor Asociaţiei la aprobarea acesteia la 28 septembrie 1908 (Lévy Joáchim – preşedinte onorific; preşedinte executiv Deutsch Sámuel)**

e) Societatea de cultură şi lectură, Timişoara – Iosefin (cu caracter multinaţional)

Înfiinţată la 19 ianuarie 1878. Conform prevederilor statutare, scopul societăţii era de *„a promova relaţiile culturale dintre persoanele care se străduiau să se perfecţioneze fără deosebire de naţionalitate sau confesiune”* (art. 2)[27]. Statutele prevedeau măsuri concrete prin care se urmărea atingerea acestui scop:

- impulsionarea membrilor spre progresul cultural;
- ridicarea nivelului de pregătire în domeniul propriu de muncă;
- oferirea de ajutor pe plan material;

Ca forme de activitate asociaţia urmărea înfiinţarea unei biblioteci; organizarea unor cursuri şi serate de lectură de mare popularitate, instruirea membrilor de către specialişti din diferite domenii de activitate[28].

Statutul stipula drepturile dar şi obligaţiile membrilor Asociaţiei, între care menţionăm[29]:

- propunerea de teme şi direcţii de urmat şi dezbaterea lor în cadrul şedinţelor;
- participarea la cursuri;

[27] D.J.A.N.T., Timişoara, *Fond Primăria Oraşului Timişoara*, Dosar 2/1878, f. 1.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*, f. 2.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

- folosirea în mod activ a bibliotecii;
- să fie de cel puţin un an membru;
- să plătească cotizaţia.

Începând cu 16 ianuarie 1899 preşedinte al Asociaţiei este ales primarul Telbisz Károly[30]. Acesta îşi afirmă recunoştinţa pentru munca depusă în cei 20 de ani de activitate, de către membrii Asociaţiei, asigurându-i totodată că se va strădui pentru a dezvolta o muncă cât mai constructivă.

Activitatea *Societatăţii de cultură şi lectură, Timişoara – Iosefin*, coordonată de primarul oraşului, Telbisz Károly, a fost dezbătută în cotidianul *Controla*, sub titlul „O seară plăcută". Ziarul aminteşte de „Serata de lectură organizată de Societate". La acest eveniment a participat şi Dr. Maria Putici, soţia protopopului Timişoarei care „şi-a dat toate silinţele ca petrecerea să reuşească pe deplin". Suma de 600 coroane încasată cu acest prilej sunt destinaţi copiilor săraci.[31]

Reuniunile culturale prezentate au promovat tradiţiile şi obiceiurile atât de bogate şi diversificate din Banatul istoric. Activitatea lor a fost importantă, având o contribuţie esenţială la păstrarea datinilor şi comorilor culturale, reflectate în fiecare etnie din Timişoara. Prin intermediul *Societăţilor de cultură*, timişoreanul a fost obişnuit să scrie şi să citească, să preţuiască cartea, apoi a fost coordonat să se încadreze într-o muncă disciplinată, îndreptată spre aprecierea valorilor comune. Contribuţia lor a avut un impact semnificativ în adâncirea filonului bogat al al teatrului şi creaţiei literare.

BIBLIOGRAFIE

A. Fonduri arhivistice

Direcţia Judeţeană a Arhivlor Naţioanle Timiş, Timişoara, *Fond Primăria Timişoara* (D.J.A.N.T.);

B. Periodice de la începutul secolului al XX-lea

Controla, Timişoara, 1904;
Délmagyarországi Közlöny, Timişoara, 1900, 1904, 1909;
Havi Közlöny, Timişoara, 1904;
Temesvari Szinpad, Timişoara, 1901, 1902;

C. Lucrări generale

Borovszky, Samu, *Temes vármegye monografiája*, Budapesta, 1911;

Munuteanu, Ioan; Munteanu, Rodica *Timişoara. Monografie*, Editura Mirton, Timişoara, 2002;

Pascu, Ştefan; Zahiu, Ioan; Ţintă, Aurel

[30] *Ibidem*, f. 3.
[31] *Controla*, Timişoara, 1904, nr. 80, p. 2.

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)

Timişoara 700. Pagini din trecut şi de azi, Timişoara, 1969;

Telbisz, Károly,

Dr. Telbisz Károly 25 évi polgármesteri müködése alatt elmondott beszédei, Editura Uhrmann Henrik, Timişoara, 1910;

BDD-A21916 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:54 UTC)